

ŞULE AKŞUN

KARANLIKTAN DOĞAN AYDINLIK
MİDHAT PAŞA

*“Başkaları için kendilerini unutanlar,
hep hatırlanacak olanlardır.”*

Dostoyevski

DESTEK YAYINLARI: 1289

EDEBİYAT: 398

ŞULE AKŞUN / KARANLIKTAN DOĞAN AYDINLIK MİDHAT PAŞA

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumaloğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Editör: Zümrüt Bıyıklıoğlu - Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Haziran 2020 (3.000 Adet)

4. Baskı: Ağustos 2020

5. Baskı: Eylül 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-861-9

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkkan.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com

Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

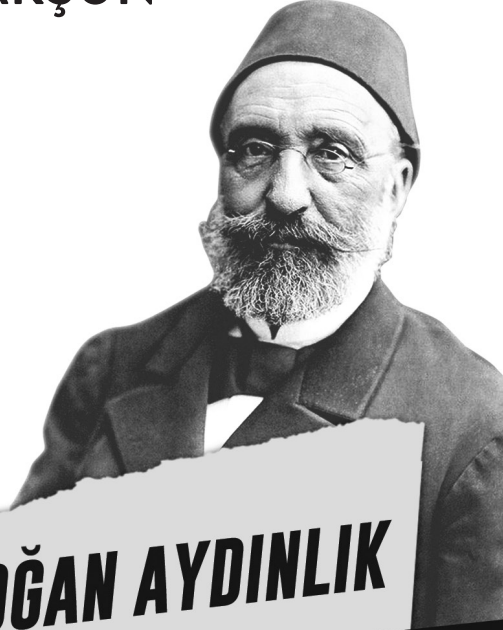
Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

ŞULE AKŞUN

KARANLIKTAN DOĞAN AYDINLIK
MİDHAT PAŞA

“Başkaları için kendilerini unutanlar, hep hatırlanacak olanlardır.”
Dostoyevski

*“Artık ölüm korkutmuyor beni, ama hayattayken de
onu arayacak değilim. Ölümle karşı karşıya gelince
–ki bu sık sık oluyor– kaçınılmaz bir gerçekle yüz yüze geleceğim.
Ama önemli olan bu değil. Önemli olan, benim yaşamımın
ya da ölümümün başkaları üzerinde bıraktığı etkidir.”*

Küçük Karabalık, Samed Behrengi

1. BÖLÜM

Çadır Köşkü

27 Temmuz 1881

Boğazın mavisini yırtarak geçen geminin, duyanın içinde acı bir ürperti bırakan düdüğü, Yıldız Sarayı'nın bahçesine yayıldı. Çadır Köşkü'nün taş duvarlarına çarptı, kapı deliğinden geçerek yatağında uzanan Midhat Paşa'nın kulağına ulaştı. Paşa, irkildi, ayağa kalktı. Ansızın odayı dolduran bu ses, içindeki acıyı daha da büyütmüştü. Gayriihtiyari pencereye yöneldi. Pencereleri kapatan ağır perdeler gün ışığının içeriye girmesini engelliyor, odaya kasvetli bir hava veriyordu.

Midhat Paşa alıkonulduğu Çadır Köşkü'nün bu küçük ve kasvetli odasında havasızlık ve nemden boğulmak üzereydi. Üstündeki entari terden sırtına yapışmıştı. Kendisi için uygun görülen akıbeti hazmedemiyor, daha doğrusu bu akıbetin gerçekleşebileceğine ihtimal vermiyordu. Odada durmaksızın volta atıyor, kısık sesle kendisiyle konuşuyordu. Kapıda bekleyen zabıtlar içeriden gelen sese kulak kabarttılar fakat belirli aralıklarla tekrar eden “Nasıl olur bu? Nasıl olur bu?” cümlesinden başka anlaşılır bir şey duyamadılar.

“Cinnet mi getiriyor ne?” dedi uzun boylu olanı. Bir taraftan da alay eder gibi sırtıyordu. “Sus be adam, bir duyan olacak! Töve tövbe!” diye karşılık verdi haddinden fazla esmer olanı. Sonra sustular, beklemeye devam ettiler fakat kulakları kapıdaydı.

Sonra Cevdet Paşa'yı,* elinde birkaç evrakla, kapıya doğru gelirken gördüler. Eğilerek selamladılar paşayı. Paşa:

“Sultan Abdülhamid Han'ın izniyle mahkûm ile görüşmeye geldim. Kapıyı açın ağalar” dedi.

Zabitler, kenara çekilerek paşaya yol verdiler. Cevdet Paşa odaya girdiğinde, Midhat Paşa ayaktaydı. Göz göze geldiler. Midhat Paşa “Bu beklenmedik ziyaretin altında neler yatıyor, ne tür davalareler dönüyor yine?” diye düşündü. Cevdet Paşa ise cinayet mahalline dönen her katil gibi kurbanının son halini görme sabırsızlığındaydı.

Kısa bir sessizlikten sonra Midhat Paşa söze girdi:

“Hayırdır paşam nedir sizi buraya getiren sebep?”

“Eee Midhat Paşa, senin de devrin bitti gitti işte. Dua et ki padişahımız efendimiz canını bağışladı da idamını sürgüne çevirdi. Yoksa şimdi darağacında sallanıyordun.”

“Bunları söylemek için mi zahmet buyurdunuz paşa hazretleri?”

“Yola çıkmadan önce bir kez daha konuşmak istedim seninle. Bu yola gidip de dönmek var. Yaptıklarından pişmanlık duyup duymadığını, yenilgiyi kabul edip etmediğini merak ediyorum doğrusu.”

Cevdet Paşa'nın içi içini yiyordu, ne kadar belli etmese de; direnen, boyun eğmeyen birinin, sadece çıkarı için yaşayan insanlarda uyandırdığı aşâğılık duygusunun en şiddetlisini yaşıyordu şu an

* Mart 1822, Lofça-26 Mayıs 1895, İstanbul, Osmanlı Devleti'nde on dokuzuncu asırda yetişen Türk devlet ve bilimadamı, tarihçi, hukukçu, şair. *Tarih-i Cevdet* adıyla yazdığı on iki ciltlik bir eseri vardır. Gelenekçi yanıyla bilinen Cevdet Paşa, hayatı boyunca ilerleme ve modernite yanlısı Midhat Paşa ile çatışmış, ona karşı kişisel bir kin beslemiştir. Babasının tutuculuğuna nazaran kızı Fatma Aliye Topuz bir o kadar aydın ve ilerlemecidir. İlk kadın hakları savunucusu ve ilk Türk kadın romancıdır. Romanları başka dillere de çevrilmiştir. 2009 yılında basılan 50 Türk lirasının arkasında resmi vardır. Daha da ilginç Fatma Aliye'nin kızı İsmet Hanım din değiştirmiş ve Katolik olmuş ilk kadınlarımızdandır.

ve içini soğutacak tek şeyin Midhat Paşa'nın biat etmesi olduğunu biliyordu. Onun, o dik başının, çaresizlikle eğildiğini görmek ve bunun vereceği hazla mest olmak için gelmişti.

“Neden pişmanlık duyacağım? Osmanlı Devleti'nin ilerlemesini istediğim için mi? Yoksa, devleti yönetirken teamülden kurtulup, başvurulacak bir anayasanın, vücuda gelmesini sağladığım için mi? Memleketin kaderini belirleyecek konularda danışılması için bir mebuslar meclisi istediğim için mi? Devlet hazinesinin çarçur edilmesine mâni olmaya çalıştığım için mi? Balkanlar feryadı figan içinde dağılırken, Müslüman halk Bulgar, Sırp zulmüyle inildemekte iken, Hersek, ayaklanmayla sarsılırken gerekli tedbirleri almayanlar, İstanbul öğrenci gösterileri ile çalkalanırken kendilerini kurtarmak için sadrazam azlediyorlardı. Bu kötü gidişi durdurmanın ancak ve ancak Kanun-i Esasi ile mümkün olacağına bir türlü ikna olmayan Abdülaziz Han'ı, devletin geleceğini düşünerek tahttan indirdiğim için mi Cevdet Paşa ha söyleyiver Allah aşkına, hangisi?

Sözlerini tamamladığında yüzü kızarmış, elleri titremeye başlamıştı. Kesik kesik soluyor, odanın içinde ileri geri gidip geliyordu. “Ağzım kurumuş...” dedi fısıltı gibi. Masanın üzerindeki sürahidenden bir bardak su doldurup bir solukta içti. Sonra Cevdet Paşa'ya döndü:

“Yenilgi derken kasıt, burada alıkonulmam, bir hapis hayatı yaşamamsa eğer, elbette kabul ediyorum. Fikirlerimse eğer, asla kabul etmiyorum. En son nefesime kadar inandığımı söylemekten vazgeçmem. Vücudumuz toprak olsa da attığımız tohumlar, yeşerecek zihinler bulmakta zorlanmayacaktır. Bugün dünyanın gelişmiş ve kalkınmış ülkelerinde bilimsel ilerleme ve uygulamaların tamamı hürriyet esassından doğmuş ve hürriyet sayesinde vücuda gelmiştir.

Biz hürriyet tohumunu attık. Ben yeşerdiğini göremem belki ama sen gördüğünde yenilmediğimi anlayacaksın paşa hazretleri.”

“Belki aklın başına gelmiştir dedim ya hâlâ aynı tas aynı hamam devam ediyorsun. Hürriyet dediğin şey hem saltanatın hem de hilafetin sonudur. Halk kul olmaktan çıktığında, sultan da sultan olmaktan çıkar. Adı olan etkisi olmayan bir kişiye dönüşür. Bunu senin gördüğün kadar zat-ı şahane de görüyor, sana fırsat vereceklerini mi sandın? Hâlâ, Reşit Paşa’dan başlayan Fuat ve Ali Paşalarla devam eden lakırdıyı tekrar ediyorsun.* Bu düvel-i muazzama aklınızı başınızdan almış sizin. Ne yapıp edip onların geleneklerini Osmanlı’ya uyduracaksınız öyle mi? Bir vakitler Ali Paşa da Fransızların medeni hukukunu aynen tercüme ettirip Osmanlı’ya uygulamak için az uğraşmadı. Nafile çaba.”

“Sizin nafile çaba diyerek burun kıvırdığınız çalışmalar, bize medeniyet yolunda ilerlemek için bir kapı olmuştur. Kanun-i Esasi’yi bu çalışmalar sonucunda meydana getirebildik. Büyük Reşit Paşa’yı seversiniz sanırdım. Hatta Gülhane Hattı’nı da savunmuştunuz. Şimdi neden dil uzatıyorsunuz anlamadım.”

“Reşit Paşa’nın devlete katkısı büyüktür, inkâr edemem ama sizin gibi saltanat düşmanlarını besleyip geliştiren fikirleri serpen de gene o olmuştur. Arkasından Ali ve Fuat Paşalar ve tabii ki siz Midhat Paşa.”

“Ah Cevdet Paşa, siz ve sizin gibiler yüzünden memleketin kalkınması hep sekteye uğruyor. Ömrüm boyunca sizin gibi geçmişe tutunarak yaşamayı marifet sayanlarla mücadele ettim.

* Reşit, Ali, Fuat Paşalar, Osmanlı’nın ilk aydınlanmacı yöneticileridir. Midhat Paşa bu ekibin yetiştirdiği son kişidir. Fakat sonradan gelecek olan Enver, Talat ve Cemal Paşaların da düşüncelerinin şekillenmesinde çok etkili olmuşlardır. Osmanlı döneminde 2. Mahmut ile başlayan Türk aydınlanmasının üç önemli sadrazamıdır. Reşit Paşa’nın Tanzimat Fermanı ile açtığı aydınlık yolu Fuat ve Ali Paşalar sürdürmüş, onların arkasından da görevi Midhat Paşa devralmıştır.

Şimdi dönüp baktığımda buna cesaret edebilmiş olduğum için kendimle gurur duyuyorum. O kadar çoksunuz ki!”

“Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bu büyük devlet Müslüman olmayanların kanunlarıyla mı yönetilecekti yani paşa? Senin dilin ne söylüyor?”

“Anlamadığınız konu da bu işte. Her şeyi Müslümanlığa bağlayınca tüm sorunlarımız hallolacak zannediyorsunuz. Oysaki memleketin kalkınması, halkın refah ve huzur içinde yaşamasını sağlayacak çözüm nereden gelirse onu sahiplenmek gerekmez mi? Ben memleketimin içine düştüğü bu utanç verici halden kurtulması için ne gerekiyorsa onu yaptım. Asla pişman değilim çünkü doğru yoldan ayrılmadım. Yönetimdeki açıkların sağlam bir anayasa ve millet meclisi ile giderileceğini, halkın hür olmasının bilimsel ilerlemede...”

Cevdet Paşa, Midhat Paşa’nın sözlerini tamamlamasına fırsat vermedi.

“Siz ne söylerseniz söyleyin fikirleriniz Yıldız Mahkemesi’nin kararıyla ebediyen gömüldü. Hürriyet lakırdısı da bitmiş oldu böylece. Haydi geçmiş ola.”

Sözlerini tamamlar tamamlamaz Midhat Paşa’nın cevabını beklemeden kapıya yöneldi.

Odada yalnız kalan Midhat Paşa, Cevdet Paşa’ya söyleyemediği son sözleri duvarlara haykırdı:

“Beni dünyada layık olmadığım bir mertebeye getiren bir sıfat varsa doğru öz doğru sözdür. Ve ömrüm boyunca ne kadar zahmet ve müşkülata uğramışsam, onun sebebi de gene doğruluk ve doğru sözlülüktür. İnandığım neyse onu yaptım. Siz anlamadınız ya çocuklarınız anlayacaklar. Adımı saygıyla anacaklar, sizinkileri ise nefretle!”

Nemlenen gözlerini elinin tersiyle sildi ve bir külçe gibi yatağa çöktü. Bir müddet öylece kaldı. Neden sonra derin bir rüyadan uyanırcasına silkелendi, ayağa kalktı. Masaya oturdu, açık duran Kuran'a kaldığı yerden devam etti. Sesi yorgun ve kırıktı. On yaşından itibaren ezbere okuduğu sureleri nefes alır gibi rahatlıkla tekrarlıyordu. Bu ona iyi geliyordu. Bedeni de ritme uymuş ağır ağır sallanıyordu. Bir süre huzur içerisinde Kuran okuduktan sonra ayağa kalktı. Kitabı usulca kapadı, elini kitabın üzerinde okşar gibi gezdirirken:

“Hafız Şefik değil miyim ben? On yaşında Kuran-ı Kerim'i hıfzettiğim için Ahmet olan ismime hafızlık şeref ve fazileti ilave olunarak Hafız Şefik denilen...” dedi yine fısıldar gibi.

“Biraz erken değil mi bu sevinç çılgınlıkları. Ya ağı yırtar kaçarsa kuşlar?” diye düşündü. İçinde hâlâ bir umut ışığı yanmaktaydı.

Fakat kafasının içinde esen fırtınalar bir türlü dinmiyordu. Nasıl gelmişlerdi bu noktaya? Mahkemenin insan aklına hakaret eden saçmalığı, ceza alması için uydurulan kumpas, memleketin ilerlemesini zerre kadar istemeyen mahlukatlar ve onların pişkin suratları aklına geldikçe öfkeden yerinde duramıyordu. Sanki geçen ay yaşadıklarını bir daha yaşar gibi düşüncelere daldı...

Times

27 Haziran 1881/İstanbul

Beş yıl önce tahttan indirilen Sultan Abdülaziz kısa bir süre sonra maiyeti ile birlikte konulduğu Feriye Sarayı'nda bileklerini keserek yaşamına son vermişti. Fakat Sultan Abdülhamid olayın

üzerinden geçen onca yıldan sonra amcasının ölümünün bir intihardan ziyade cinayet olduğu düşüncesiyle hareket ederek bir tahkikat yaptırdı ve hemen arkasından da devrik sultanın öldürüldüğü iddiası ile bir cinayet davası açtı.

Bahsettiğim dava bugün görülmeye başlandı. Yıldız Bahçesi'ndeki Malta Köşkü gayet sıkı bir askeri kordon ile sarılmıştı. Mahkemenin görülmesi için özel olarak hazırlanmış çadırdaki gazeteciler için ayrılmış alana oturdum. Mahkemenin birinci celsesinde sanıkların kimlik tespiti yapıldı, ardından iddianame okundu. İddianamede özetle şunlar iddia ediliyordu:

Abdülaziz'in ölümü intihar değil cinayettir. Bu iş için Mahmut ve Nuri Paşalar görevlendirilmiş ve bunlar da Sultan Murad'ın on beş yirmi senelik adamları olan Pehlivan Mustafa, Boyabatlı Hacı Mehmet ve Cezayirli Mustafa adlı üç şahsı cinayeti işlemleri için görevlendirerek, yüzer lira aylık ve otuzar lira elbise parası vermişlerdir. Sözde Abdülaziz'e hizmet için Feriye Sarayı'na gönderilen bu üç şahıs, sabık hükümdarın mabeyincisi Fahri Bey tarafından saraya alınmış ve verdiği beyaz saplı bir çakı ile Abdülaziz'in bileklerini keserek onu öldürmüşlerdir. Katiller bu işi yaparken yaverlerden Namıkpaşazade Ali ve Necip Beyler kılıçlarını çekip kapı önünde durarak cinayetin işlenmesine yardımcı olmuşlardı. Abdülaziz'in ikinci mabeyincisi Seyyid Bey bu üç şahsı Midhat Paşa'ya tavsiye ettiği için, Feriye Karakolu kumandanı İzzet Bey de Abdülaziz'e ait palayı alarak padişahı savunmasız bıraktığı için cinayete karışmakla suçlanmıştır. Abdülaziz'i devirip, Sultan Murad'ı tahta geçirdikten sonra bütün devlet işlerini elinde bulunduran Midhat, Rüştü ve Hüseyin Avni Paşalarla, Hayrullah Efendi'den oluşan komisyonun emri ve bilgisi olmadan bu cinayet işlenemeyeceği için bunların da cinayete karışmış oldukları

sonucuna varılmış ve bu nedenden dolayı hayatta bulunan komisyon üyeleri de suçlanmıştır.

Savcı Latif Bey; Fahri Bey, Pehlivan Mustafa, Hacı Mehmet, Cezayirli Mustafa, Midhat, Damat Mahmut ve Nuri Paşalar ile Ali ve Necip Beyler için idam, Seyyid ve İzzet Beyler için de tutuklu bulundukları tarihten itibaren onar sene hapis cezası istedi.

Mahkemenin ayrıntılarını yazdığım da hayretler içinde kalacaksınız. Çünkü izlediğimiz adil bir yargılama değildir. Alınmış kararların sanıklara dayatılmasıdır. Bütün bunlara rağmen Midhat Paşa'nın kendisini en iyi şekilde müdafaa edeceğinden emim. Fakat ne yaparsa yapsın kararı değiştiremeyecek.

Böylece Midhat Paşa'nın çabalarıyla yüzünü aydınlığa çevirmiş Osmanlı ne yazık ki yeniden karanlığa mahkûm olacak.

Mahkemenin devamında olacakları en ufak ayrıntısına kadar yazıp göndereceğim.

Sir Mackenzie Walls

Yıldız Mahkemesi

27 Haziran 1881/Yıldız

“Peki, iddianameyi nasıl buldunuz?”

“İddianamenin yalnız iki yerini açık ve doğru buldum.

Birisi başındaki besmelesi diğeri de sonundaki tarihidir.

Diğer yerleri yalan ve yanlış sözlerden ibarettir.”

Mahkemenin Ayasofya'daki Milletvekili Salonu'nda yapılması düşünülmüştü. Sonradan katledildiği iddia edilen zat ve davayı

açan zatın padişah olmaları dolayısıyla bizzat Abdülhamid'in nezareti altında ve yakınında bulunması için Yıldız'da olması kararlaştırıldı. Böylece Abdülhamid gerektiğinde soru sorabilecek ve direktif verebilecekti.

Yıldız Köşkü yakınındaki Malta Karakolu yanında bulunan etrafı parmaklıklarla çevrilmiş yer, mahkeme alanı olarak belirlendi.

Bu alana iki direk üzerinde, Arap tarzında, beyaz ipekle süslenmiş, mavi saçaklı büyük bir çadır kurduruldu. Çadırın etrafı bezden paravanalarla çevrilerek oldukça geniş ve zarif bir salon meydana getirildi. Salonun bir kenarına yapılan yüksekçe, üzeri yeşil çuha kaplı yarım daire biçimindeki yer mahkeme heyetine ayrılmış ve oturmaları için koltuklar konulmuştu. Heyet için ayrılan yer yüksekte olması ve biçimi dolayısıyla bir tiyatro sahnesini andırıyordu.

Heyetin hemen önündeki yer ise sanıklar içindi. Burası kazılarak çukurlaştırılmış ve bir tahta parmaklıkla seyirciden ayrılmıştı. Sanıkların oturdukları yerin arkasında kalan alan ise seyircilere ayrılmıştı. Yan yana dizilmiş ağır ahşap sandalyeler heyete ayrılan yer ile bütünleşerek baştan ayağa bir gösteri salonuna dönüşüyordu. Esasen burada görülen dava da bir komediden fazlası değildi.

Davayı izlemek isteyenler, özel olarak bastırılmış giriş biletlerini Adliye Bakanlığı'ndan tedarik etmişlerdi. Biletler iki parçaydı. Biri mahkemeye girerken kontrol memuru tarafından alınacak, diğer parça sahibinde kalacaktı. Bu biletlerde dinleyicinin ismi, görevi, yabancı ise hangi devletin yurttaşı olduğu yazılacak ve alt kısımları da görevli memurlar tarafından imzalanacaktı.

Biletlerin üzerinde:

“Malta Karakolhanesi'ndeki muhakemenin seyir ve temasasının mezuniyetini havi duhuliye biletidir” yazısı vardı. Bu yazıyı okuyanlar bir tiyatro bileti zannederdi.

Sultan Abdülhamid, oyunun senaristi ve rejisörüydü. Başrol ise Adalet Bakanı Cevdet Paşa ve mahkeme reisi Ali Sururi Efendi'deydi.*

27 Haziran 1881 günü saat 10.30'da biletini gösteren dinleyiciler salona alındılar. İki yüz kadar kişiydiler. Gelenler arasında bakanlar, hükümet memurları, İran elçisi Muhsin Han, Sırbistan orta elçisi ve elçilik tercümanları da vardı. Yerli ve yabancı basın üyeleri de yerlerini almıştı. Yabancı basından *Times*, *Standart*, *Moni Teur Universel* ve *Independance* gazeteleri muhabirleri vardı.

Dinleyicilerin ardından mahkeme heyeti salona girip yerlerine oturdu. Mahkeme heyeti, Cinayet Mahkemesi Reisi Ali Sururi, ikinci reis Hristo Forides ve üyelerden oluşuyordu. Üyeler mahkeme reisinin sol tarafına, Savcı Abdüllatif Bey ve iki yardımcısı ise sağ tarafına oturdular. Reis ile savcının arkasında yer alan iki yaldızlı koltuk Adliye Nazırı Cevdet Paşa için konulmuştu. Cevdet Paşa bazen reisin bazen de savcının arkasına oturarak bir yanlışlık ve usulsüzlüğü önlemek amacıyla ikazda bulunacaktı. Mahkeme heyetinin sağ tarafında ise avukatlara özel bir alan bulunuyordu. Bu alanın karşısına da şahitler oturtulacaktı.

* Ali Sururi Efendi: Osmanlı devlet adamı, hukukçu (d. 1827, İbradı/Antalya-ö. 1890). Valiliklerde bulunmuş ve Midhat Paşa yargılanırken eleştirilere uğramış bir vezirdir. Antalya medreselerinde okudu. Müderris, sonra kadı oldu ve oradan idare işlerine geçerek kazasker iken vezir oldu. Mutasarrıflıklarda bulunduktan sonra Trabzon, Sivas ve Konya'da valilik etti. İkinci Abdülhamid'in güvendiği zalim paşalardan biri idi. Midhat Paşa'yı yargılayan mahkemede reisliği o yapmış ve aldığı emirlere göre hükümler vermişti. Devlet Sanatçısı unvanlı başarılı tiyatrocumuz Gülriz Sururi, Yıldız Mahkemesi'nde Midhat Paşa ile arkadaşlarının idamına hükmeden Hâkim Ali Sururi Efendi'nin küçük torunudur. Gülriz Hanım'ın "Şûrayı Devlet" yani Danıştay başkanı olan büyükbabası Nazif Sururi Bey Hâkim Sururi Bey'in oğlu; onun oğlu ve Gülriz Hanım'ın babası olan Lutfullah Sururi zamanının en meşhur tiyatrocularından, annesi Suzan Lutfullah da yine o devrin en meşhur operet sanatçılarındandı ve Midhat Paşa'yı idama mahkûm eden Ali Sururi Bey'in torunlarının neredeyse tamamı tiyatrocudur.

Sanıklar, yarım saat süren bir bekleyişin ardından salona alınıp kendilerine ayrılan alana oturtuldular. Aralarında Midhat Paşa yoktu. Kendisi diğer sanıklardan ayrı olarak yargılanmak istemişti. Bu nedenden dolayı sıra kendisine gelinceye kadar Malta Karakolu'nda bir odada bekletilecekti. Sanıklar içeriye alınırken seyirciler arasında bir kıpırdanma ve fısıldaşma başladı.

“Midhat Paşa nerde? Niçin salona getirilmedi?”

Mahkeme reisi Ali Sururi Efendi beyaz sarığını düzelti ve siyah cüppesinin yakasını çekti. Tarihi bir mahkemenin reisliğini yapıyor olmanın verdiği gurur, avurtları çökmüş yüzünden okunuyordu. Senelerdir Midhat Paşa'ya karşı biriktirdiği kini, bugün burada kusacak olmanın verdiği sabırsızlık ve kendisine bu fırsatı tanıyan Sultan Abdülhamid'e duyduğu minnet duygusuyla iri ve çekik gözlerini salondaki dinleyiciler üzerinde gezdirdi ve sonra konuşmaya başladı.

Saat tam 11.00'di. Sesini tüm salona duyurmak gayretiyle, usul ve idareye dair olan kanunu okuyarak, davayı başlattı. Daha sonra sanıkların kimlik tespiti yapıldı. Ardından tam iki saat sürecek olan iddianamenin okunmasına geçildi.

İddianameyi önce mahkeme başkâtibi Emrullah Efendi okumaya başladı. Fakat uzunluğundan ötürü okumaktan yorgun düşünce sıra ile zabıt kâtiplerine okutularak tamamlatıldı. İddianamenin uzunluğu salondaki seyirciyi sıkmış, hatta kimilerinin uykusunu getirmişti. Oturdıkları sandalyelere yayılanlar ve uyuklayanlar vardı.

İddianamede idamı istenen dönemin başbakanı Rüştü Paşa salonda değildi. Hastalığı dolayısıyla İstanbul'a getirilememişti.

Rüştü Paşa Manisa'da ikamet ediyor ve prostat hastalığı ile mücadele ediyordu. Manisa'dan İzmir'e kadar getirilip kışlada

sorgusu yapılmıştı. Sorulan tüm sorulara bilmiyorum, hatırlamıyorum türünden cevaplar vermişti. Çok yaşlıydı ve hastaydı. Ağrıları bir hayli fazlaydı. Bu halde iken yatağından hiç kaldırılması gerekirken Abdülhamid'in emriyle İzmir'e getirilmiş fakat vaziyetinden dolayı gemi yolculuğuna dayanamayacağına kanaat getirilerek, tekrar Manisa'ya dönmesine müsaade edilmişti. Bu olaydan altı ay sonra da vefat edecekti.

Abdülaziz'in halline fetva veren Diyanet İşleri Başkanı Hayrullah Efendi ise Medine'de bulunduğundan dolayı gıyabında yargılanacaktı.

İddianame okunup bitirildikten sonra mahkeme reisi Ali Sururi Efendi sırası ile sanıklardan Pehlivan Mustafa Çavuş, Hacı Mehmet, Cezayirli Mustafa, Mabeyinci Fahri, Necip ve Namıkpaşazade Ali Beylerin, ikinci Reis Hristo Forides Efendi ise sırasıyla Damat Mahmut ve Damat Nuri Paşalar, Seyyid ve İzzet Beylerin savunmalarını dinlediler. Son olarak Midhat Paşa Malta Karakolu'ndan alınarak salona getirildi. Dinleyicilerin meraklı bakışları altında kendinden emin bir tavırla, elinde notları ve defterleriyle, sanıklara ayrılan alana doğru yürüyüp Mahmut Paşa'nın yanındaki sandalyeye oturdu. Salondan çıt çıkmıyordu. Üstünde koyu gri renkte yazlık bir takım elbise vardı. Bu duruma düşmüş olmanın verdiği üzüntüyü gizlemek için ağarmaya yüz tutmuş sakalını karıştıırıyordu. Müdafaası için hazırladığı notları düzenledikten sonra birdenbire ayağa kalktı. Mahkeme reisi Hristo Forides Efendi:

“Sağlığınızla ilgili herhangi bir sorunuz varsa ayağa kalkmadan oturduğunuz yerden de savunmanızı yapabilirsiniz Midhat Paşa” deyince:

“Çok teşekkür ederim. Allah'a şükür önemli bir rahatsızlığım yoktur. Yalnız müsaade ederseniz sandalyenin arkasına tutunarak